

Külləklər ölkəsinin qadın poeziyası

2019- cu ildə Tampere şəhərindəki "Palladium Kiryat" neşriyyatında Məhsəti Gəncəvidən günümüze qədər olan Azərbaycan qadın poeziyasının fin diline tərcümə edilmiş antologiyası çap olunub. Ele həmin yerdə, 1920-ci ilin yayında Beynəlxalq Poeziya Festivalında onun təqdimati böyük uğurla keçdi. Orkestrin müşayiəti ilə aktrisanın ifasında Azərbaycan şairələrinin şeirləri ilhamla səsləndirilib. Kitab Finlandiya oxucuları arasında, xüsusən də qadın oxucular arasında böyük maraq doğurdu, o, satılıb qurtardı və indi onu ancaq kitabxanalarda tapmaq olar. Amma indiyə qədər bilmirdim ki, məşhur fin yazarı, şairə Rimma Erkko eyni vaxtda antologiyanın neşrinə aşiq poeziyamız - heyranlığını ifadə etdiyi məqale ilə cavab verib. Amma hələ də aşiq şairələrin ifasını görüb eşidə bilsəydi, onda təessüratları daha da parlaq olardı. Təsadüfi deyil ki, aşiq sənəti YUNESKO-nun qeyri-maddi mədəni irsi siyahısına salınıb. Mehraban xanım Əliyevanın rəhbərlik etdiyi və təşəbbüskarı olduğu Heydər Əliyev Fondu aşiq poeziyanın təbliği istiqamətində böyük işlər görmüş və görməkdədir.

Bu yaxınlarda "Külləklər ölkəsinin qadın poeziyası" məqaləsini aşkar etdim, həmyerilərimi də bu məqale ilə tanış etmək qərarına gəldim. Rimma Erkko qədim şairələrimizə o qədər heyran olmuş, kitabın tərtibatına o qədər valeh olmuşdu ki, onun ikinci hissəsinde təqdim olunan müasir qadın poeziyasına praktiki olaraq toxunmamışdır, lakin qeyd etmişdir ki, o, daha geniş şəkildə təqdim edilməli idi, ayrıca topluda. Yaxşı, ümid edək ki, Finlandiya neşriyyatları onun təklifi ilə maraqlanacaqlar.

Tahirə Cəfərova,

Azərbaycan Respublikasının Əməkdar incəsənət xadimi.

Rimma ERKKO

"Bir az ağlayacağam" Azərbaycan qadın poeziyasının antologiyası haqqında (Tərtib və Fin diline tərcümə edən Tahirə Cəfərova)

"Gedib bir az ağlayacam" – orta əsrlərdən bu günə qədər Azərbaycan qadın mahnı poeziyasının antologiyası.

Kitaba daxil edilən metnələrin ən qədimi folklor ənənəsinə görə sonrakı qeydlərə qorunub saxlanılan və buna görə də yazılı forma almış şeirlərdir. Kitabda birincisi XII əsrde fealiyyət göstərmiş, ən geniş isə 1984-cü il təvəllüdü şairə xanımlar təqdim olunur. Təccübülü ki, nisbetən kiçik kolleksiyada müxtəlif əsrlərin qadınlarının mahnı yaradıcılığını bu qədər geniş və çoxşaxəli, təkcə bir kitabin üz qabığıyla deyil, həm də bir ənənə ilə birləşdirən şəkildə təqdim etmək mümkün olub.

Yaşanmış haqsızlıqlar, zülm haqqında açıq lirik etiraflar.

Mövzuya dərinden bələd olan müellifin yazdığı öz, mətnlərdə mədəni reallıqların əlçatan izahatları, eləcə də şairələrin hər biri haqqında bioqrafik məlumatlar bugünkü Fin oxucusu üçün ən əhəmiyyətli olanı ortaya qoyur. Və təbii ki, ilk növbədə, necə olmalıdır, şeirlər öz sözünü deyr. Tərcümə çox peşəkarlıqla edilib. Tərcüməçi Tahirə Cəfərova Bakıdanın, lakin 1980-ci illərdən Finlandiyada yaşayır. Bundan əlavə, bu məcmuə şairələrin də təmsil olunduğu Azərbaycan poeziyasının kifayət qədər geniş panoramasını açan onun redaktorluğu ilə neşr edilmiş "Gövhəri laməkan mənəm" kitabını açıq şəkildə davam etdirir. Ən qədim lirik şeirlərdən bəziləri bir qədər yarımcıq görünə

Tərcüməçidən

bələ, lakin bu, bize gəlib çatan nəğmə irlisinin natamamlığından irəli gəlir.

Nəşr olunmuş kitab ifadəli və səxavətli təsvir edilmişdir (lakin çox təessüf ki, rəsmərin götürüldüyü mənbələr göstərilmir). Və demək lazımdır ki, bütövlükdə bu kiçik antologiya danılmaz heyretəmiz, məhəbbətlə hazırlanmış mədəni məhsuldur. Bundan əlavə, o, Azərbaycan poeziyasını və daha geniş mənada mədəniyyətini əlçatan və gözəl şəkildə təqdim edir, lakin ən əsası, fin oxucusuna hələ də məlum olmayan şairələrin nüfuzlu lirikalarını təqdim edir. Bundan əlavə, kitabda məsələn dövr dənizlərinin qadın hüquqlarının xüsusiyyətləri açıqlanır. İçərisində zərrə qədər də siyasi pamphletizm eyhamı belə olmasa da, topluya daxil olan şairələrin bir çoxu yaşlıqları haqsızlıqları birbaşa və cəsarətlə etiraf edirlər. Yenə də bu, ilk növbədə, hissələrdən, qadın ruhundan bəhs edən əsl poeziya, ürəkdən gələn lirikadır.

Gözəllik və faciəli tale həsrəti

Kitab boyu, uzaq XII əsrden başlayaraq kəsişən motivlər keçir - bütün şairələr gözəllik və azadlıq istəyindən, heyatda öz yerini təpəmədən, sevginin sevincindən və kədərindən danışırlar. Və təbiət həmisi onları müşayiət edir, sanki qadınların təcrübələrini eks etdirir. Ən qədim poetik əsərlərde belə lirik münasibətin varlığını görmək olar.

Təbii ki, orta əsrlər poetik mətnlərinin fərqliyi öz təbiətinə görə sentimental, hətta həssasdır. Ancaq onlar daxili aləmə deyil, etrafa yönəldilmişdir. Şairənin görünüşü xəyalperəstliklə rənglənsə də, bəsiretsiz deyil. Bu misralarda qadınların adətən üzərini gizlətməyə, məisət tərhəsi olmağa məcbur oldu-

qları o qədim dövrlərdə də şairələrə xas olan açıq ifadə olunan həssaslıq bu misralarda heyretlənməyə bilməz. Buna baxmayaq, o vaxtı müsəlman cəmiyyətində bir qadın məşhur şairə - aşiq ola bilər, hətta şərab içməyi tərənnüm edir, cinsiyyətini gizlətmir, heyadan həzz almaq hüququnu öz sözü ilə təsdiqləyirdi. Məsələn, ilk Azərbaycan şairələrindən olan Məhsəti Gəncəvi (1141-1209) qorxmada bəyan edir:

*Dur çəngi dinləyək, bir ülfət qataq,
Şərab içək, utancaqlığın ataq.
Hiylə şışəsini çalıb daşlara,
Canamazı bir cam şərabə sataq.*

Gözəllik şairin qəddar dünyaya qarşı yeganə silahıdır və sonda yalnız bir anlıq həzz önemlidir.

Anın gözəlliyyi heyretəmiz poetik obrazlarda tərənnüm edilir, xüsusən də qəddar zorakılığın və faciənin hər yerde mövcud olduğu o uzaq zamanda. Şairə Aşiq Bəsti (1836-1936) qadının faciəli taleyindən yiğcam və ifadəli danişir:

*Gecə-gündüz ağlamaqdan
Qəm evində dustaq oldum.
Bu dünyamın dərdi-qəmin
Yarı boldüm, ortaqlıq oldum.*

Vəhşiliklər, həyatın adı qəddarlığı şairələrde keskin hissələr yaradır, gözəlliyyi daha qabarlıq dərk edir, həyatın deyərini hiss etdirir və buna görə də zorakılıqlıdan, ədalətsizlikdən daha cəsarətlə danişmağa vadar edir. Bir anlıq həzz de ona görə deyərlidir ki, həyat kövrəkdir - hər kes hər an öle bilər.

Modernist günlərə

Kitabda klassikləri yeni zamanın trendlərindən ayıran, fərqli üslub götərən xətt aydın şəkildə göstərilir. Və bu, toplunu sanki iki yere bölsə də, müasir poeziyanın inkişaf məntiqini izləməyə imkan verir. O, əvvəlki hiss partlaysıları ilə müqayisədə emosional olaraq daha soyuq görünür. Bu modernist dövr, görünür, hələ 1900-cü illərdə başlayır. Müasir poeziya nadir hallarda klassik nümunələrin ehtirası ifadəliliyinə yaxınlaşır. Yeni şairələr isə keçmiş aşıqların faciəsinə çatmır. Oxucu həmisi bu günün çalarlarına nəzər salmaq, yeni bədii şürur incəliklərini tutmaq istəmir.

Başlılı bütün antologiyanın adına çevrilən, orada təqdim olunan şairələrdən ən gənci Leyla Əliyevannın "Gedib bir az ağlayacağam" adlı müasir şeiri ruhlandırcı təsir bağışlayır. Bu köhnə klassik poeziyanın gözəl və faciəli groteski ilə ortaqlıq bir şey səslənir:

*Kimsə duyuq düşməsin
kədərimdən, qəmimdən,
Durub yol alım bağ-a-
astaca ağlamağa...
Götürüm ürəyimi
atım coşan ümməna-
dalğaların qoynuna.
heç dina də bilməsin-
“ Niya sığmir sinəmə?”
Gah tufan, gah rüzgar
apardıqca uzağa.*

Bununla belə, bəzən istisnalara baxmayaq, müasir poeziyanın bölməsi sanki bir-birindən ayrıılır. Ola bilsin ki, xronoloji ardıcılıqla təqdim olunan ayrıca bir toplunu müasir poeziyaya həsr etmək dənizlərinə məqsədə uyğun olardı. İndi kitab iki qeyri-bərabər hissəyə bölünür. Amma buna baxmayaq, kifayət qədər diqqətə layiqdir və oxucunu Azərbaycan poeziyasının onun üçün açılmış səhifələrində düşünməyə sövq edir.

Kitabın əsas məziiyəti ondan ibarətdir ki, o, keçmiş əsrlərin qaranlığından fışışlı şairələr silsiləsi çıxarıb o dövrün qadınlarının taleyi, onların sevinc və kədəri haqqında düşünməyə vadar edir. Və bu gün az sayda şeir toplusu bunu bacarrı.

*Rus dilindən tərcümə edən:
Afət Məmmədov,
Azərbaycan Respublikasının
Əməkdar mədəniyyət işçisi.*